КАРАКТЕРИСТИКЕ ОФШОР ЦЕНТАРА**CHARACTERISTICS OF OFFSHORE CENTERS****Иван Миленковић¹**

Универзитет у Новом Саду, Економски факултет Суботица

Драгана Миленковић²

Универзитет у Приштини, Економски факултет Косовска Митровица

Сажетак: *Офшор центри (или центри нерезидентног пословања) су позорница за пословање офшор компанија, чија активност последњих десетлећа стално јача. У уводном делу објашњене су основне категорије офшор центара. У другом делу рада размотрени су мотиви за пословање у офшор центрима. У трећем делу се говори о предностима и недостацима пословања у офшор центрима.*

Кључне речи: *Офшор центри, офшор пословање, офшор компаније*

Abstract: *Offshore centers (or centers of non-resident operations) are the stage for operations of offshore companies, whose activities are bigger and bigger in last decades. In the introductory part explained are basic characteristics of offshore centers. In the second part of the paper examined are motives for doing business in offshore centers. In the third part we discuss advantages and disadvantages of doing business in offshore centers.*

Keywords: *Offshore centres, offshore business, offshore companies*

**1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА – ОСНОВНЕ КАТЕГОРИЈЕ
ОФШОР ЦЕНТАРА**

Да би се смислено говорило о офшор (off shore или offshore) пословању, неопходно је пре тога дефинисати земље у којима се њихове активности одвијају. Оне се називају офшор³ центрима (користе се још и називи „порески рајеви“, „фискални рајеви“,

¹ e-mail: imilenkovic@ef.uns.ac.rs

² e-mail: dragana.milenkovic@pr.ac.rs

³ Offshore (или off shore) буквално значи ван обале односно далеко од обале и настао је по истој логици као и реч oversee (буквално *преко мора*, а суштински *ван Велике Британије* тј. *ван Британских острва*), а потиче из британског енглеског. Британци су због доминације своје земље у викторијанско време, када је она била водећа колонијална сила („империја у којој сунце не залази“), свет посматрали као да је у његовом средишту Велика Британија. Ако се тако посматра, реч *offshore* у свом изворном значењу имала је смисао „далеко ван граница Велике Британије“, а данас би у колоквијалном преводу значила „тамо далеко“. То има смисла јер су многи офшор центри далека острва на егзотичним дестинацијама далеко од водећих развијених земаља Северне Америке и Европе, мада је под знаком питања да ли данас, када је Кина постала друга по величини GDP у свету, такав термин више има смисла користити.

офшор финансијска тржишта, мада, како ће се у даљем тексту видети, ти термини нису синоними).

Термин *офшор* „вуче“ на егзотичне острвске локације у топлим морима. Али то често није случај: офшор финансијске трансакције осмишљене су и спроводе се у великим финансијским центрима попут Њујорка, Лондона или Токија. Слично томе, „офшор производња“ често се организује у територијалним енклавама унутар суверених држава које иначе љубоморно чувају и наглашавају своју снагу и суверенитет. Офшор економије се могу чинити екстерним систему држава, али су заправо њихов производ и интегрални део. Зато се термин *офшор* заправо ни не односи на географску локацију економске активности, већ на њен правни статус (Palan, 2006, p.2).

Порески рајеви желе да се представе као „финансијски центри“. Овај термин је толико непрецизан да оваква категоризација нема никаквог смисла. „Финансијски центар“ би, на пример, могло бити место где су компаније регистроване, али се тамо не доносе одлуке. Важно је нагласити да се мало додате вредности ствара у класичним пореским рајевима, са финансијског аспекта гледано, за разлику од највећих светских финансијских центара какви су Лондон, Њујорк или Франкфурт (Commission on capital flight from developing countries, 2009, p. 18).

Пословање на офшор локацијама је једна од карактеристика савремене светске привреде. Офшор компаније послују и на територији Србије, а власници су им или држављани Србије странци. Такође на тржиштима земаља чланица Европске Уније је изузетно велико учешће компанија са офшор локација, међу које спадају неке од најпознатијих. Оно што је омогућило процват офшор пословања у свету су два основна фактора: право формулисања правних норми и територија. То дакако не значи да те правне норме неће бити креиране тако да њихово коришћење од стране компанија и појединаца неће наносити штете другима. Легално офшор пословање у пореским рајевима према томе значи пре „дозвољено на основу закона“, него пословање у складу са добрим пословним обичајима. Међународне организације често употребљавају појмове „офшор финансијски центри“, или пак „међународни финансијски центри“ што може да имплицира да нема разлике између појмова „офшор“ центра и „пореског раја“. Међутим, разлике између њих нису само језичке него и суштинске, тако да употреба истог термина за различите феномене у међународним економским односима може довести до конфузије. Треба знати и да када је реч о пореским рајевима они нису на маргинама светске економије, него интегрални део савремене светске пословне праксе. Они су постали један од

најважнијих инструмената постојећег глобализованог финансијског система и истовремено један од важних узрока финансијске нестабилности. Офшор делатност угрожава наплату пореза највише у земљама са највећим бруто производима по глави становника у свету. Такође захваљујући офшор пословању дистрибуција прихода и трошкова глобализације се врши још више у корист малобројне елите, а на штету огромне већине становништва. У том смислу порески рајеви су у самом средишту процеса глобализације, или у најмању руку у средишту специфичног типа глобализације чији смо сведоци од почетка 80-тих година прошлог века, односно од почетка превласти неолибералне парадигме у светској привреди (Попов, 2011, стр. 39-40).

То су, по дефиницији Светског финансијског форума, земље које имају ниске порезе у циљу привлачења капитала нерезидената. По другој дефиницији (Уједињених нација), земља пореског раја или офшор институција је било која банка у свету која прима депозите и која управља имовином израженој у страној валути у корист лица чије је стално место боравка на другом месту. Дакле, ради се о пружању одређених бенефиција нерезидентима, имајући у виду да је у скоро свим државама у свету резидентство примарни елемент за одређивање статуса обвезника. Још шира дефиниција под офшор центрима подразумева подручја на којима је компанија или нека финансијска институција регистрована и плаћа ниске или паушалне порезе уколико послује изван њега (док у исто време домаће компаније, чији су власници држављани те земље, плаћају вишеструко већи порез).

2. МОТИВИ ЗА ПОСЛОВАЊЕ У ОФШОР ЦЕНТРИМА

Основни мотиви за пословање у офшор центрима, који су највише допринели да се офшор модел пословања почне примењивати широм света, су повољнији услови пословања, који подразумевају: елиминисање строгих ограничења која постоје у пословању у земљама порекла, одсуство девизне и банкарске контроле, ниска или никаква пореска стопа, једноставан поступак регистрација компанија, могућност избегавања контроле пословања (у виду обавеза подношења годишњих и других извештаја надлежним органима), као и девизних и спољнотрговинских ограничења. Из наведеног се може закључити да су основне особине пореских рајева:

- порез на добит 0-5%,
- избегавање пореза код спољнотрговинских послова,

- минимална контрола пословања,
- брза регистрација са малим основним капиталом,
- држава гарантује тајност оснивача,
- праће новца путем неробних плаћања интелектуалних услуга и слично,
- углавном је реч некадашњим колонијама микро-државама, које без посебне финансијске инфраструктуре привлаче финансијске посреднике.

Пореске импликације често играју одлучујућу улогу у одлуци инвеститора да се користе „пореским рајевима“. Одсуство транспарентности може спречити пореске органе да исправно примењују пореске законе у земљи инвеститора. Дobar приступ информацијама, укључујући и банкарске информације, је предуслов за ефикасан и фер примену пореских закона у свакој земљи. Стандарди OECD -а захтевају размену информација између пореских власти земаља на захтев у случају специфичних захтева за достављање таквих података и тако су начињени да заштите поверљивост тих информација (OECD, 2009, р. 67).

Само избегавање пореза, које је старо колико и само опорезивање, није довољан услов да би се нека земља сматрала офшор центром, већ је потребно имати развијену телекомуникациону мрежу, мрежу банкарских система и мрежу професионалних услуга, штитити идентитет власника компанија (банкарска тајна), а апсолутно неопходно је испунити следећа два предуслова:

- *политичко-економска стабилност* – пружити убедљиве гаранције, да имовина тамо основаних компанија неће бити национализована, експроприсана, уништена у рату и слично. Овај услов је апсолутно неопходно испунити у интересу несметаног обављања пословне активности. Да би се исти циљ постигао, законодавства која регулишу правни статус офшор компанија, дозвољавају без већих формалности трансфер средстава компанија из државе у којој би евентуално могле бити угрожене у друге државе које пружају већу политичку стабилност.
- *правна сигурност* – под којом се подразумева да државе пружају довољно гаранција у оквиру свог правног система да ће бити заштићена сигурност улога и имовине, као и статус нерезидента у односу на пореске прописе и ослобођење од девизне контроле државе у којој је офшор компанија основана. Поједини офшор центри примењују корпорацијске законе израђене управо за међународно

пословање, док други примењују постојеће домаће законодавство усклађено према потребама пословања офшор компанија. Најважнији критеријум је да закони морају бити савремени, флексибилни и морају садржати у себи и питања која су од значаја, као што су ниска пореска стопа, минимални или необавезни извештаји, одржавање заседања директора и генералних скупштина на било којем подручју, могућа емисија обвезница, непотребна и необавезна провера рачуноводствених извештаја. Закони по могућности морају обезбедити клијентима потпуну тајност у вези њихове пословне делатности.

Као реакција на офшор центре јављају се оншор финансијски центри – међународни финансијски центри за банкарске активности (International Banking Facilities) како би национални капитал био задржан у земљама порекла. То је било фактичко признање да рестрикције и претерано строга регулација не доносе резултате. Најпре су САД 1981. године допустиле подружницама америчких финансијских институција да послујући у одређеним оншор центрима на територији САД уживају неке од благодети међународног пословања које су пре тога нудили само офшор центри – омогућено им је да примају депозите и одобравају кредите странцима без рестрикција које су важиле за „обично“ национално пословање (за депозите преко 100.000 долара).

3. ПОЗИТИВНИ И НЕГАТИВНИ ЕФЕКТИ ПОСТОЈАЊА ОФШОР ЦЕНТАРА

У негативне ефекте постајања офшор центара убрајају се (Commission on capital flight from developing countries, 2009, p. 65-71):

- *Штетна пореска конкуренција.* Процеси економских интеграција су олакшали избегавање опорезивања у појединим земљама премештањем пореске основице у друге земље. Посебно, растућа мобилност капитала је омогућила земљама да привуку капитал нудећи повољне пореске услове. Када се земље такмиче да привуку потенцијалне пореске обвезнике, порези се постављају на најнижи ниво, јер ни једна земља неће узети у обзир чињеницу да тиме може нашкодити другим земљама. Порески рајеви су допринели јачању пореске конкуренције нудећи различите услове тајности у комбинацији са нултим пореским режимима. Међутим, ово не представља правичну пореску конкуренцију, јер ниски порези у комбинацији са различитим правним структурама, доводе

до угрожавања суверенитета других земаља. Трошкови пореске конкуренције утичу на све земље, али у већој мери на земље у развоју, јер они остварује већи део својих пореских прихода по основу капитала. Земље у развоју се суочавају са већом опасношћу од губитка пореских прихода и у складу са тим морају смањити улагања у јавни сектор. Сиромашне земље имају другачију структуру пореских прихода и далеко веће потребе за инвестиције у јавном сектору него богате земље, па самим тим трпе више штете од пореске конкуренције.

- *Ефекат тајности.* Правила тајности значе да пореска уточишта лако могу постати локације где инвеститори могу да обезбеде анонимност од пореских органа у својој матичној земљи и од могућих поверилаца. Ово је уносан посао за такве јурисдикције, јер у замену за нулте пореске стопе или порезе на веома ниском нивоу, остварују зараду од накнада или по основу ангажовања локалних представника и администратора од стране иностраних компанија. Овакве јурисдикције нуде инвеститорима "оружје" за утају пореза у својој земљи пребивалишта. Ово самим тим лоше утиче на светску економију, јер осим што наноси штету националном и међународном благостању истовремено крши национално право на остварење пореских прихода. Успостављање "сигурне куће" за прикривање криминалних активности није прихватљив конкурентски параметар.
- *Порески рајеви и финансијска криза.* Међународна финансијска криза која је почела у 2007. години је ојачана управо постојањем пореских рајева, који су наметнули бројне трошкове на међународном тржишту капитала. Уз остале факторе, финансијска криза је била условљена постојањем нових врста финансијских инструмената и деривата (као што је претварање хипотекарног дуга у конвертибилне финансијске инструменате) који су били смештени у фондовима који се налазе у офшор јурисдикцијама. Употреба нових сложених финансијских инструмената је отежала инвеститорима да схвате различите профиле ризика са којима су се суочавали. Финансијска криза је довела до колапса банака које су до тада сматране солидним, као што су Карнеги (Carnegie) и Браћа Леман (Lehman Brothers). Таква банкротства довела су до губитка поверења у банке и у њихову финансијску снагу. Ова неизвесност и недостатак поверења довели су до повећаног уговарања послова у

јурисдикцијама које карактерише недостатак транспарентности и регулације. Због недостатка поверења у регулаторни режим или ослабљене способности државе да регулише или подржи компаније током кризе, појединци су настојали да ублаже ризик окренувши се компанијама које послују у пореским рајевима.

- *Незаконите трансферне цене.* Много анализа је споведено о начину на који мултинационалне компаније преносе корпоративне профите у пореске рајеве путем цена унутар-групних (intra-group) трансакција. Ове студије су показале да националне разлике у номиналном опорезивању су довеле до незаконитог утврђивања цена унутар-групних трансакција. Реч је заправо о трансферним ценама које се примењују тзв. интра-фирмској трговини. То је робна размена између матичне компаније и њене филијале или између две филијале исте компаније. Те цене су ниске и по правилу ослобођене екстремних утицаја тржишних осцилација. Један од начина који стоји на располагању мултинационалним компанијама за пренос профита из земаља са високим порезима ка земљама са ниским порезима, је да се прецене трансакције из земље са ниским порезима ка земљама са високим порезима и да се потцене трансакције у супротном смеру. Таква стратегија смањује опорезиви добитак у земљи са високим порезом и обрнуто, повећава га у земљама са ниским порезом. Мултинационалне компаније које послују као холдинг компаније често користе своје филијале у пореским рајевима ради остварења пореских погодности. Како се приходи од капитала најчешће не опорезују у пореским рајевима, самим тим је плаћање пореза на добит избегнуто. На тај начин, употреба холдинг компанија у пореским рајевима се чини још атрактивнијим за мултинационалне компаније.
- *Неравноправна расподела пореских прихода.* Услед употребе пореских рајева, често се поставља питање која држава има право на опорезивање прихода од капитала, при чему често долази до неједнаке расподеле пореских прихода. Овај проблем је нарочито повезан са опорезивањем капиталних добитака фирми регистрованих у пореским рајевима. Према међународном пореском законодавству, обе земље, у којој је фирма регистрована и земља у којој компанија послује у основи имају право на опорезивање капиталне добити. Међутим, велики број билатералних пореских споразума настоји да превазиђе потенцијалне проблеме двоструког

опорезивања, који настаје због чињенице да више јурисдикција има право на опорезивање исте пореске основице. Такви уговори су довели до тога да земља где је фирма регистрована стиче право на порез, а не земља која је извор тих прихода односно где су ти приходи настали. Многи уговори закључени између OECD-а и земаља у развоју су омогућили да и земља која је извор прихода може да оствари право на наплату пореза по одбитку до одређеног износа. На тај начин се обезбеђује да и земља у којој је настао приход оствари део пореских прихода.

У позитивне ефекте постајања офшор центара убрајају се (Commission on capital flight from developing countries, 2009, p. 71-75):

- *Користи од пореске конкуренције.* Многи појединци тврде да политички систем има склоност да одређује ниво пореза на изузено високом нивоу, при чему се полази од идеје да политичари нису само заинтересовани за добробит својих бирача односно пореских обвезника, већ да то произилази из њихових приватних интереса. Такви лични мотиви везани за висок ниво пореза, могу бити жеља за моћи, која може бити остварена путем јавног сектора. У таквим околностима порески рај, било са ниским или нултим порезом, може помоћи да се у појединим земљама порези оце на ниском нивоу. То је зато што би такве земље изгубиле поједине пореске обвезнике који би своје пословање пренели у пореске рајеве, уколико се порези одреде на високом нивоу у тој земљи. Другим речима, порески рајеви могу “казнити” политичаре уколико одреде порезе изнад нивоа прихватљивог за домицилне обвезнике.
- *Повећање инвестиционих улагања у земљама са високим порезом.* Порески рајеви могу позитивно допринети повећању нивоа инвестиционих активности, ако инвеститори могу пренети рачун добити из држава са високим порезом на порески рај. Тиме се може повећати ефективни повраћај инвестиција у земље са високим порезом и учинити их атрактивнијим за даље инвестиције. Алтернативно, употреба пореских рајева може бити извор пореских кредита који могу такође смањити ефективну пореску стопу на улагања у земљама са високим порезима. Осим тога, економска активност може да се одвија у офшор подручјима, што подразумева продају робе и услуга по ниским ценама (јефтиним јер нису опорезовани) земљама са високим

порезима. Такве активности ће такође повећати повраћај инвестиција у земље високих пореских оптерећења.

- *Економски развој пореских рајева.* Према појединим анализама, земље које постају порески рејеви карактерише политичка стабилност, добро функционисање правног система, демократски облик владавине и низак ниво корупције. Постоји више разлога зашто се земље опредељују да постану пореска уточишта, при чему ниски порез није једини фактор привлачности за мобилни капитал. Институционални услови који могу осигурати безбедност улагања и финансијских трансакција такође могу бити важни. Студије показују да су пореска уточишта добро организована и да конкуренција капитала изоштрава услове за институционални квалитет и вођење добре политике. Пошто је институционални квалитет важан фактор за привредну експанзију, конкуренција између пореских уточишта им помаже да побољшају своје изгледе за раст.

ЗАКЉУЧАК

У раду су размотрени најосновнији аспекти офшор центара: дате су њихове основне карактеристике, мотивација за пословање у њима, као и предности и недостаци пословања у њима. У даљим истраживањима концентрисаћемо се на офшор корпорације са нарочитим аспектом на пословање офшор банака.

ЛИТЕРАТУРА

1. Commission on capital flight from developing countries (2009). *Tax havens and development – Preliminary report*. Oslo.
2. Gravelle, J.G. (2015). *Tax Heavens – International Tax Avoidance and Evasion*. Congressional Research Service, Washington.
3. OECD (2009). *OECD Annual Report 2009*. Paris.
4. Kar, D., Spanjers, J. (2014). *Illicit Financial Flows from Developing Countries: 2003-2012*. Global Financial Integrity, 20
5. Миленковић, И. (2011). *Међународно банкарство*. Економски факултет, Суботица.
6. Михаљевић, Д. (2012). „Положај и улога offshore финансијских центара у финансијској глобализацији“. *Економска мисао и пракса*, 2.

7. Palan, R. (2006). *The Offshore World – Sovereign Markets, Virtual Places, and Nomad Millionaires*. Cornell University Press, Ithaca and London.
8. Попов, Ђ. (2011). „Неке карактеристике офшор пословања“. *Зборник радова Правног факултета*, Vol. 45 (1).

Рад је примљен: 03.09.2015.

Рад је прихваћен за штампу: 11.09.2015.